

VALYUTA AYRIBOSHLASH REJIMLARI

Gofurov Xurshid Maqsudovich

Qo‘qon universiteti Xalqaro turizm va iqtisodiyot kafedrasi katta o‘qituvchisi

Annotasiya: Ushbu tezisda valyuta kursi rejimlari, valyuta qiymatlarini boshqaruvchi muhim tizimlar ko‘rib chiqiladi. Har bir rejim inflyatsiya, savdo balanslari va kapital oqimlari kabi makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta‘sir qiladi. Rejim tanlashga ta‘sir etuvchi omillarga iqtisodiy moslashuvchanlik va hukumat siyosati kiradi. Davlatning minimal aralashuvi bilan global operatsiyalarda asosiy valyutalar ustunlik qiladi. Suzuvchi rejimlar avtomatik tuzatishlar va pul-kredit siyosatining mustaqilligini ta‘minlaydi. Ular foiz stavkalari kabi omillar ta‘sirida vaqt o‘tishi bilan nisbiy valyuta barqarorligini ta‘minlaydi. Valyuta kursi rejimlari iqtisodiy landshaftlarni shakllantirishda, murakkab global iqtisodiyotda siyosatchilar va biznesni boshqarishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so‘zlar: Valyuta kursi, mamlakat valyutasi, Hukumat siyosati, Moliyaviy rivojlanish, Jahon moliya bozori va pul-kredit siyosati.

Ko‘pincha valyuta rejimi deb ataladigan valyuta kursi rejimi - bu mamlakatning pul-kredit hokimiyati, odatda markaziy banki boshqa valyutalarga nisbatan o‘z kursini boshqarish uchun o‘rnatadigan tizimdir. Bu valyuta kursini boshqarish usuli. Bu rejim mamlakat valyutasining boshqa xorijiy valyutalarga nisbatan qanchaligini belgilaydi.

Misol uchun, agar siz Qo‘shma Shtatlardan Buyuk Britaniyaga sayohat qilmoqchi bo‘lsangiz, valyuta kursi rejimi sizning AQSh dollaringiz uchun qancha Britaniya funtini olishingizni aniqlaydi. Xuddi shunday, agar Yaponiyadagi kompaniya Yevropadan tovar import qilmoqchi bo‘lsa, mahalliy valyutadagi tannarxni aniqlash uchun yapon iyendan evroga konvertatsiya kursini bilishi kerak bo‘ladi.

Valyuta kursi rejimi mamlakatning makroiqtisodiy ko‘rsatkichlariga kuchli ta‘sir ko‘rsatishi mumkin, bu inflyatsiya darajasi, xalqaro raqobat va savdo balanslari, kapital oqimlari va boshqalar kabi sohalarga ta‘sir qiladi. moliyaviy barqarorlik. U iqtisodiy integratsiya va globallashuv jarayonlarida hal qiluvchi rol o‘ynaydi.

Valyuta kurslari rejimlari

Valyuta kursi rejimlari odatda quyidagi asosiy toifalardan biriga kiradi:

- ❖ Ruxsat etilgan yoki bog‘langan valyuta kursi rejimi
- ❖ Suzuvchi valyuta kursi rejimi
- ❖ Emaklab yuruvchi qoziqlar
- ❖ Boshqariladigan

Ruxsat etilgan ayirboshlash kursi tizimida mamlakat valyutasining qiymati boshqa yagona valyutaning qiymatiga, valyuta savatiga yoki boshqa qiymat o‘lchoviga, masalan, oltinga birlashtiriladi. Suzuvchi valyuta kursi tizimida mamlakat valyutasining qiymati talab va taklif orqali ochiq bozor tomonidan belgilanadi. Sudiralib yuruvchi kurs - bu valyuta kursi rejimi bo‘lib, u asta-sekin qadrsizlanish yoki qadrlash imkonini beradi. Boshqariladigan kurs , shuningdek yomon kurs

sifatida ham tanilgan, bu erda mamlakatning markaziy banki vaqti-vaqti bilan mamlakat valyuta qiymatining o'zgarish yo'nalishini yoki tezligini o'zgartirish uchun intervensiya qiladi.

Valyuta kursi rejimini belgilovchi omillar.Mamlakatning valyuta kursi rejimini tanlashiga bir qancha omillar ta'sir qiladi.

Iqtisodiy moslashuvchanlik	Moslashuvchan iqtisodiyotga ega bo'lgan mamlakat moslashuvchan valyuta kursiga ko'proq mos kelishi mumkin.
Savdo ochiqligi	Mamlakatning savdoga qanchalik ochiqligi ham amaldagi valyuta kursi rejimiga ta'sir qilishi mumkin.
Hukumat siyosati	Valyuta kursi rejimida mamlakat hukumati tomonidan amalga oshirilayotgan iqtisodiy siyosat turi ham rol o'ynashi mumkin.
Moliyaviy rivojlanish	Mamlakatning moliyaviy rivojlanish darajasi uning valyuta kursi rejimini tanlashiga ham ta'sir qilishi mumkin.

Ba'zi mamlakatlar vaqt o'tishi bilan bir vaqtning o'zida yoki vaqti-vaqti bilan bir nechta valyuta kursi rejimi ostida ishlaydi. Bu odatda sobit rejimning barqarorligini suzuvchi rejimning moslashuvchanligi bilan muvozanatlash uchun amalga oshiriladi. Valyuta kursi rejimini tanlash, oxir-oqibat, barqarorlik va moslashuvchanlik o'rtasidagi tanlovdir va har bir mamlakat o'ziga xos iqtisodiy sharoitlardan kelib chiqqan holda o'z ustuvorliklarini tortishi kerak.

Ruxsat etilgan valyuta kursi rejimida, shuningdek, bog'langan valyuta kursi rejimi sifatida ham tanilgan, mamlakatning markaziy banki asosiy chet el valyutasi bilan rasmiy kursni ushlab turadi. Paritet stavkasi saqlanib qolmoqda va markaziy bank har doim ushbu kurs bo'yicha chet el valyutasini sotib olishga yoki sotishga tayyor.

Belgilangan stavka tizimining yorqin namunasi 1944 yildan 1971 yilgacha amalda bo'lgan Bretton-Vuds kelishuvidir. Dunyo bo'ylab mamlakatlar o'z valyutalarini AQSH dollariga bog'lagan, bu esa o'z navbatida oltin bilan bog'langan. Biroq, Qo'shma Shtatlar dollarning oltinga konvertatsiyasini to'xtatib qo'yganida, bu tizim barbod bo'lib, asosan o'zgaruvchan kurslar davrini boshlab berdi.

Matematik jihatdan, qat'iy ayirboshlash rejimida mamlakat valyutasining qiymati quyidagi tenglama bilan ifodalanishi mumkin:

$$V=R*Q$$

Bunda;

V=mahalliy valyutaning qiymati hisoblanadi

R=belgilangan valyuta kursi hisoblanadi

Q= chet el valyutasi miqdoridir

Moslashuvchan ayirboshlash kursi rejimi, odatda suzuvchi valyuta kursi sifatida ham tanilgan, valyuta kursi rejimining bir turi bo'lib, unda valyuta bozorining mexanizmlariga javoban valyuta qiymatining o'zgarishiga ruxsat beriladi. Ruxsat etilgan ayirboshlash kursi rejimidan farqli o'laroq, valyutaning qiymati hech qanday qiymatga bog'lanmaydi yoki qat'iy belgilanmaydi, lekin bozor kuchlari tufayli o'zgarishi mumkin.

Ushbu tizimni tushunishda markaziy o'rin talab va taklif tamoyilidir. Bu shuni anglatadiki, valyutaga talab yuqori bo'lsa, uning qiymati ham oshadi. Aksincha, agar mamlakatda valyuta taklifi talabdan ohsa, uning qiymati pasayadi.

Ushbu rejimda ikki valyuta (aytaylik, A va B valyutasi) o'rtasidagi valyuta kursi quyidagi formula yordamida ifodalanishi mumkin:

$$\{Rate\}_{AB} = \frac{\{Demand\}_B}{\{Supply\}_A}$$

Bu yerga, {Rate} valyuta A va B valyutalari orasidagi valyuta kursini bildiradi. {Demand} va {Supply} mos ravishda B va A valyutalari uchun talab va taklif miqdorini ifodalaydi.

Jahon moliya bozorida jahon valyutalarining katta qismi asosan "suzuvchi valyutalar" dir, jumladan, AQSh dollari, evro va yapon iyenasi. Hukumatning ushbu bozorlarga aralashuvi nisbatan kam uchraydi, bozor ishtirokchilari ushbu suzuvchi valyutalarning harakatini aytib berishadi.

Bu rejim mamlakatlarni tashqi iqtisodiy hodisalardan ma'lum darajada izolyatsiya qilish imkonini beradi, ayniqsa qat'iy belgilangan valyuta kursi rejimi bilan solishtirganda. Masalan, agar tashqi iqtisodiyotda pasayish yuz bersa, o'z milliy valyutasi mos ravishda moslashishi va ehtimol qadrsizlanishi mumkin, bu esa mumkin bo'lgan salbiy ta'sirlarni inkor etadi. Biroq, bu "izolyatsiya qiluvchi" xususiyat kapitalning chegaralar bo'ylab harakatlanishiga tayanadi.

Suzuvchi valyuta kursi rejimining asosiy xususiyatlari ;suzuvchi valyuta kursi rejimi bir nechta asosiy atributlarga asoslanadi. bular:

Bozorga asoslangan kurslar: suzuvchi valyuta kursi rejimida, valyuta kurslaritalab va taklifning bozor kuchlari bilan belgilanadi. Ushbu kuchlarning har qanday tebranishlari valyuta qiymatining shunga mos ravishda harakatlanishiga olib keladi.

Avtomatik muvozanat: Bu rejim to'lov balansidagi har qanday nomutanosiblikni avtomatik tuzatish mexanizmini ta'minlaydi. Agar kamomad bo'lsa, valyuta qiymati pasayib, eksportni raqobatbardosh qiladi va shu bilan ko'proq xorijiy valyutani jalb qiladi va shunga o'xshab, ortiqcha bo'lsa, valyuta qiymati qimmatlashib, importni arzonlashtiradi.

Pul-kredit siyosatining mustaqilligi: suzuvchi valyuta kursi mamlakatga ma'lum valyuta kursini ushlab turmasdan o'z pul-kredit siyosatini yuritish erkinligini beradi.

Kapitalning harakatchanligi: Suzuvchi valyuta kursi rejimida kapitalning ichki va tashqi oqimiga nisbatan kamroq cheklovlar mavjud.

Iqtisodiy nuqtai nazardan, ushbu rejim ostida valyutalarning nisbiy qiymati doimiy ravishda o'zgarib turadi. U davlat aralashuvi bilan bog'lanmaydi yoki oltin yoki boshqa hukmron valyuta qiymatiga bog'lanmaydi. Ushbu stavkalar o'zgarishi mumkin va mamlakat hukumati yoki markaziy banki valyuta kurslariga bevosita ta'sir qilmaydi. Biroq, pul-kredit siyosati (foiz stavkalari va pul taklifi) va fiskal siyosat (davlat xarajatlari va soliqqa tortish) kabi bilvosita siyosatlar mamlakat valyutasining qiymatiga ta'sir qilishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, valyuta kursi rejimlari iqtisodiy landshaftlarni shakllantiruvchi asosiy mexanizm bo'lib, mamlakatlarning makroiqtisodiy barqarorligi va raqobatbardoshligiga chuqur ta'sir ko'rsatadi. Ruxsat etilgan, suzuvchi va boshqariladigan suzuvchi rejimlar

dinamikasini tushunish siyosatchilar va global iqtisodiyotning murakkabliklarida harakat qilayotgan korxonalar uchun juda muhimdir. Har bir rejim o'zining afzalliklari va qiyinchiliklarini taqdim etsa-da, tanlov iqtisodiy moslashuvchanlik va hukumat siyosati kabi omillarga bog'liq. Murakkabliklarga qaramay, valyuta kursi rejimlari vaqt o'tishi bilan nisbiy valyuta barqarorligini ta'minlash, samarali savdo va sarmoya oqimini ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shunday qilib, siyosatchilar barqaror iqtisodiy o'sish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlash uchun ushbu rejimlarning oqibatlarini diqqat bilan ko'rib chiqishlari kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Edwards, S., Cavallo, D. F., Fraga, A., & Frenkel, J. (2003). Exchange rate regimes. In *Economic and financial crises in emerging market economies* (pp. 31-92). University of Chicago Press.
2. Frankel, J. A., Fajnzylber, E., Schmukler, S. L., & Servén, L. (2001). Verifying exchange rate regimes. *Journal of Development Economics*, 66(2), 351-386.
3. Ghosh, A. R., Gulde, A. M., & Wolf, H. C. (2002). *Exchange rate regimes: choices and consequences* (Vol. 1). MIT press.